

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.2.2.2>

БАБИЧ І. С.

ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЙ ГУ ПФУ ПО ЗМЕНШЕННЮ ВІДСОТКОВОГО ЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ПРИЗНАЧЕНОЇ ПЕНСІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ ДО 70% ВІД ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З 01.01.2018 РОКУ

THE PRECEDENT CHARACTER OF THE DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS FOR UKRAINE

Стаття присвячена огляду спірного питання законності зменшення розміру процентної ставки пенсії військовим пенсіонерам із внесенням змін до законодавства з 2018 року при її перерахунку. У статті проведено дослідження правового регулювання питання перерахунку пенсій колишнім військовослужбовцям за вислугу років з 2018 року, а також розкрито саму проблему із таким перерахунком пенсії, а разом із тим і причини масового звернення пенсіонерів до судової системи України (шквал судових звернень від пенсіонерів виник через незаконні дії пенсійного фонду по зменшенню первинно призначеного відсотку пенсії з 75–90% (в залежності від вислуги років) до 70%). Автор статті також аналізує судову практику, що виражена в цій статті декількома справами щодо перерахунку пенсій військовослужбовців, зокрема і зразковою справою № 240/5401/18. В статті виокремлено думку суддів, що під час перерахунку пенсії видозмінюватися може тільки розмір грошового забезпечення, а відсоткове значення розміру основної пенсії, що обчислювалося під час її призначення згідно з вислугою років, є незмінним. Також автор зауважує, що норми Постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 року № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб», якими і внеслися зміни до законодавства щодо перерахунку пенсій військовослужбовців з 2018 року, можна використовувати тільки до правовідносин, котрі виникли після 01.04.2014 (дата набрання чинності Закону «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання України», де відсоток зменшено до 70%), й щодо призначення пенсії, а не її перерахунку. Як підсумок визначено, що призначення і перерахунок пенсії це зовсім різні як за змістом, так і за механізмом реалізації процедури, а встановлення граничного розміру пенсії за вислугу років у розмірі 70% від грошового забезпечення не має відношення до перерахунку вже призначеної пенсії. Під час перерахунку вже призначеної пенсії відповідним категоріям військовослужбовців варто застосовувати норми, що визначають розмір грошового забезпечення у відсотках, що були чинними на момент призначення пенсії.

Ключові слова: пенсія, військовослужбовці, вислуга років, грошове забезпечення, перерахунок пенсії, зменшення відсотка пенсії до 70%.

The article is devoted to the review of the legality of the reduction of the pension interest rate for military pensioners in its recalculation after the changes made in the legislation since 2018. It is studied the legal regulation of the recalculation of pensions to former servicemen for length of service since 2018 in the article, and it is also revealed the problem with such recalculation, and at the same time the reasons for the mass appeal of pensioners to the judicial system of Ukraine (a bunch of court appeals from pensioners arose because of pension fund's illegal reduction of the initially assigned pension percentage from 75–90% (depending on length of service) to 70%). The author of the article also analyzes the judicial practice expressed in this article by several cases on recalculation of pensions of servicemen, including the exemplary case No. 240/5401/18. It is highlighted the judges' opinion that during recalculation of pensions only the amount of cash benefits can be changed, and the percentage value of the basic pension, calculated at the time of its appointment according to the length of service, is unchanged. Also, the author notes that the norms of the Cabinet of Ministers of Ukraine's Decree 30/08/2017 № 704 "About the financial support of servicemen, privates and commanding staff and some other persons", which made changes to the legislation on recalculation of military personnel's pensions from 2018, can be used only for legal relations, which arose after 01/04/2014 (date of entry into force of the Law "On prevention of a financial catastrophe and creation of preconditions for economic growth of Ukraine", where the percentage is reduced to 70%), and on assignment of pensions, but not recalculation. As a result it is defined that the assignment and recalculation of pensions are completely different procedure both in content and in the mechanism of implementation. The establishment of the limit of the pension for length of service at the rate of 70% of the cash benefits has no relation to the recalculation of already assigned pensions. When recalculation already-appointed pensions for servicemen, the norms determining the amount of monetary security as a percentage, valid at the time of appointment of the pension, should be applied.

Key words: *pension, military personnel, length of service, financial support (cash benefits), recalculation of pensions, reduction of the percentage of pensions to 70%.*

Актуальність теми. Як відомо, загальні положення, процедура по нарахуванню й розміру пенсій визначено законами України «Про пенсійне забезпечення» № 1788-XII від 05.11.1991 р. [1] й «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 р. [2]. Окремі категорії громадян й їх пенсійне забезпечення врегульовується спеціальними законодавчими актами із врахуванням особливостей їхніх умов праці, складності здійснюваної роботи, рівня відповідальності, окремих обмежень прав і свобод конституційного типу.

Особам, що служать у Збройних Силах України й в інших формуваннях військового типу надано спеціальний статус й особливі умови по соціальному захисту. Потреба в додаткових гарантіях соціальної захищеності даних осіб як при проходженні військової служби, так і після її завершення, обумовлена тим, що військова служба може спричинити шкоду їхньому життю й здоров'ю, існують підвищені вимоги до дисципліни, професійної придатності, якостей фахового, фізичного, вольового й іншого характеру. Умови, норми та порядок їхнього пенсійного забезпечення визначаються в Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [3].

В сучасних умовах розвитку України, зовсім не стане несподіванкою, що пенсійне забезпечення є досить актуальним питанням, а функціонування системи пенсійного забезпечення є одним з найважливіших й найнеобхідніших умов розвитку всіх напрямків національного господарства. Стабільна система пенсійного забезпечення громадян, яка забезпечила б достатній рівень життя пенсіонерів, а також створила стимули для одержання якісної освіти та в подальшому активної праці, є одним з основних факторів у національній стратегії сталого розвитку, базою соціальної стабільності та економічної безпеки держави.

Стан дослідження. Наразі актуальною темою, що пов'язана із проведенням пенсійної реформи, є пенсійне забезпечення військовослужбовців. Проблематикою пенсійної системи, її стійкістю й ефективністю, питанням державного пенсійного страхування займалося багато науковців, зокрема наведемо такі прізвища зарубіжних та вітчизняних вчених: І. Алексєєв, Б. Андрушків, Н. Барр, Н. Болотіна, В. Даценко, Б. Зайчук, О. Кириленко, О. Коваль, Н. Ковальова, М. Кравченко, О. Кузьмін, Е. Лібанова, О. Мельник, У. Митник, О. Петрушка, О. Погайдак,

Л. Птащенко, А. Федоренко, Н. Шевченко, Р. Щербак, Т. Яворська, тощо. Пенсіями військовослужбовців займаюся менше вчених, однак зазначити можна тих, хто висвітлював пенсійне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, як-то В. Мірненко, І. Ткач, С. Сазонов, І. Сирота, тощо. Однак, далеко не всі грані та елементи пенсійного забезпечення колишніх військовослужбовців вивчено.

Якщо казати **про мету даної статті**, то нею є дослідження протиправності дій Головного управління Пенсійного фонду України зі зменшення відсотку розміру призначеної пенсії військовослужбовців за вислугу років до 70% від грошового забезпечення з 01.01.2018 року. Задля цієї мети можна виділити наступні завдання статті: проведення аналізу законодавчого регулювання питання пенсії військовослужбовців й її перерахунку, а також дослідження й розкриття правомірності дій ПФУ по зменшенню відсоткового значення розміру призначеної пенсії військовослужбовців за вислугу років до 70% від грошового забезпечення з 01.01.2018 року.

Виклад основного матеріалу. Переходячи до основного викладення статті зазначимо, що з першого березня 2018 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 року № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» [4], котра затвердила тарифну сітку розрядів і коефіцієнтів посадових окладів військовослужбовців та підвищила грошове забезпечення діючим військовослужбовцям. Таким чином відбулося підвищення розміру грошового забезпечення військовослужбовців, що призвело до перерахунку пенсій усіх військових пенсіонерів з першого січня 2018 року. З першого погляду не мало виникати ніяких проблем й претензій з боку пенсіонерів, адже їх пенсію перерахували, а її розмір збільшився, однак на практиці все складається зовсім не так.

Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 21.02.2018 р. № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» [5], норми котрої щодо порядку перерахунку й виплат військових пенсій йдуть в супротив приписам закону й Конституції України, а Пенсійний фонд України починаючи з 1 березня 2018 р. прийнявся виконувати цю Постанову.

Проблема із даним перерахунком військовим пенсіонерам полягає в тому, що ті пенсіонери, які первинно отримали призначення пенсії до 2014 року в розмірі 75, 80% або 90% (в залежності від вислуги років), при проведенні перерахунку у 2018 році стали отримувати зменшений до 70% процентний розмір пенсії від грошового забезпечення. Іншими словами, якщо до 2018 року пенсія, наприклад, була 80%, то з початку 2018 року її перерахували на 70% від розміру грошового забезпечення.

Абсолютно логічним є те, що така ситуація викликала шквал судових звернень від пенсіонерів, адже вони вважають дії пенсійного фонду зі зменшення первинно призначеного відсотку пенсії до 70% протиправними, оскільки закон, яким було введено максимально можливий розмір пенсії за вислугу років на рівні 70%, вступив у законну силу тільки в 2014 році, поширює свою дію виключно на осіб, яким призначалася пенсія після 2014 р., і не має зворотної дії в часі, іншими словами, він не розповсюджує дію своїх норм на пенсіонерів, котрим пенсію призначили раніше [6].

Зазначені правовідносини з перерахунку пенсій військовослужбовців неодноразово були предметом розгляду у Верховному Суді. Велика Палата Верховного Суду навіть винесла постанову 16.10.2019 по зразковій справі № 240/5401/18, де сформувала наступний правовий висновок: «при перерахунку пенсії позивача з 01.01.2018 р. відповідно до ст. 63 Закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [3] на основі Постанови КМУ № 103 [5] нема підстав по застосуванню механізму нового обчислення пенсії з використанням ч. 2 ст. 13 зазначеного вище Закону, яка застосовується саме під час призначення пенсії. Через що під час перерахунку пенсії видозмінюватися може тільки розмір грошового забезпечення, а відсоткове значення розміру основної пенсії, що обчислювалося під час її призначення згідно з наявною у позивача вислугою років, є незмінним» [7, п. 33].

Розглянемо спірне питання щодо перерахунку пенсії відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» на прикладі справи № 420/40/20, в якій Верховний Суд 28.01.2021 виніс постанову про незаконність зниження відсоткового значення розміру призначеної раніше пенсії за вислугою років військовослужбовцю [8].

Так, позивач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою, де просив змінити судові рішення попередніх інстанцій та задовольнити позов повністю й визнати протиправними дії Головного управління Пенсійного фонду України в Одеській області щодо зменшення відсо-

ткового значення розміру призначеної позивачу пенсії за вислугу років з 90% до 70% сум грошового забезпечення, починаючи з 01 січня 2018 року; а також зобов'язати відповідача здійснити з 01.01.2018 р. перерахунок пенсії позивача виходячи з відсоткового значення розміру пенсії 90% сум грошового забезпечення (як він отримував станом на день проведення перерахунку), та здійснити виплату з урахуванням вже виплачених сум.

Задля глибшого аналізування спірного питання щодо правомірності зниження розміру відсотка від розміру грошового забезпечення пенсій за вислугу років, наведемо стислу інформацію щодо законодавчого регулювання питання. Так, згідно з нормами частини 4 статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб», усі призначені за даним Законом пенсії можна перераховувати через підвищення грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, котрим надано право на пенсію за цим Законом, на умовах, у порядку та розмірах, що передбачені КМУ. У разі якщо внаслідок перерахунку пенсій, передбаченого цією частиною, розміри пенсій звільненим із служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, є нижчими, зберігаються розміри раніше призначених пенсій [3].

У п. 1 постанови КМУ «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» від 21.02.2018 за № 103 [5] постановлено перерахувати пенсії, призначені згідно із вищезазначеним Законом України № 2262-ХІІ до 01.03.2018, з урахуванням розміру окладу за посадою, військовим (спеціальним) званням, відсоткової надбавки за вислугу років за відповідною або аналогічною посадою, яку особа займала на дату звільнення із служби, що визначені станом на 01.03.2018 згідно з постановою КМУ від 30.08.2017 № 704» [4].

В різні роки максимальний розмір пенсії, обчислений відповідно до статті 13 (Розміри пенсій за вислугу років) закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» не мав перевищувати від 90% до 70% відповідних сум грошового забезпечення. З плином часу в нашій державі даний показник відсотків знижувався, що і викликає стурбованість колишніх військових. Так, з в редакції Закону від 31.03.2005, максимальний загальний розмір пенсії за вислугу років не мав перевищувати 90% відповідних сум грошового забезпечення, із прийняттям Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 року № 3668-VI, що став чинним з жовтня 2011 року, цей відсоток зменшився до 80 процентів відповідних сум грошового забезпечення, а з набранням чинності 01.04.2014 Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання України» від 27.03.2014 за № 1166-VII «80» замінили на число «70».

Водночас не стане зайвим звернення уваги на те, що приписи ст. 13 закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб», якими наразі встановлено розмір пенсії виходячи з 70% від грошового забезпечення, можна використати тільки до правовідносин, котрі виникли після 01.04.2014 (дата набрання чинності Закону № 1166-VII), й щодо призначення пенсії, а не її перерахунку. До перерахунку пенсій мають застосовуватися спеціальні норми, що встановлені безпосередньо задля процедури перерахунку пенсії [6].

Аби зрозуміти як саме варто було вирішити зазначену вище касаційну скаргу, Верховний Суд відповів на питання – в якому відсотковому співвідношенні до розміру грошового забезпечення варто перерахувати пенсію позивача.

Максимальний розмір пенсії, обчислений відповідно до статті 13 (Розміри пенсій за вислугу років) закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» не повинен перевищувати 70% відповідних сум грошового забезпечення, а особам, які при проходженні служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і віднесені до категорії 1, – 100%, до категорії 2, – 95% [3].

Позивач в справі № 420/40/20 зазначає, що при перерахунку його пенсії, відсоткове значення розміру пенсії знизилося з 90% сум грошового забезпечення (що він отримував станом на день проведення перерахунку) до 70 %.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України [9], а також рішенням Конституційного Суду України (КСУ) від 22.05.2018 № 5-р/2018 [10], де Судом було зазначено, що згідно з вищезазначеною нормою Основного закону України тільки в законах України визначено права та свободи людини, гарантії реалізації таких прав й свобод. Проте при їх визначенні, законодавець може тільки розширювати, а не звужувати права та свободи й встановлювати механізми їх реалізації.

В даному рішенні КСУ зробив висновок, що норми ч. 3 ст. 22 Конституції України варто розуміти таким чином, що під час ухвалення нових законодавчих актів чи при внесенні змін

до чинних законів не повинно допускатися звуження діапазону й змісту існуючих конституційно-закріплених прав та свобод людини, коли дане звуження веде до порушення їхньої сутності.

Зважаючи на таке рішення Конституційного Суду України, судді Верховного Суду вирішили, що оскільки у позивача справи № 420/40/20 через зміни в законодавстві після призначення йому пенсії за вислугу років вперше у розмірі 75 процентів від грошового забезпечення механізм обчислення пенсії зріс до 90% від грошового забезпечення, це безперечно розширило його права та відповідає конституційним принципам, що зазначені вище.

Верховний Суд дійшов висновку, що до правовідносин у цій справі (та всіх аналогічних у майбутньому) варто під час перерахунку пенсії:

1) вважати змінною величиною тільки розмір грошового забезпечення;

2) у всіх випадках під час перерахунку призначеної особі згідно із Законом «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» пенсії, пенсійний орган повинен застосовувати відсоткове значення розміру пенсії по відношенню до грошового забезпечення у розмірі, що особа одержувала на момент реалізації такого перерахунку (в межах спірних правовідносин – 90%).

Підводячи підсумок, бачимо, що під час вирішення питання про зниження відсоткового значення від розміру грошового забезпечення, варто звертати увагу на рішення Верховного Суду, котрий вирішив, що, по-перше, змінам підлягає лише розмір грошового забезпечення, по-друге, Пенсійний фонд при перерахунку призначеної військовослужбовцю пенсії повинен застосовувати відсоткове значення розміру пенсії по відношенню до грошового забезпечення у тому розмірі, котрий особа одержувала на момент реалізації такого перерахунку. Цей висновок, на переконання суддів Верховного Суду, не порушує конституційні принципи стосовно заборони на звуження змісту й обсягу існуючих конституційних прав та свобод людини, а також принципу незворотності дій нормативних актів у часі в силу прямих приписів ст. 58 Конституції України.

Варто зазначити, що призначення і перерахунок пенсії це зовсім різні як за змістом, так і за механізмом реалізації процедури, а встановлення граничного розміру пенсії за вислугу років у розмірі 70% від грошового забезпечення не має відношення до перерахунку вже призначеної пенсії [6]. Таким чином, задля правильного врегулювання спірного питання правомірності дій Пенсійного фонду по зменшенню відсоткового значення розміру призначеної пенсії військовослужбовців за вислугу років до 70% від грошового забезпечення, варто під час перерахунку пенсії відповідним категоріям військовослужбовців застосовувати норми, що визначають розмір грошового забезпечення у відсотках, що були чинними на момент призначення пенсії.

Список використаних джерел:

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 3, ст. 10.

2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-ІV. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 49–51, ст. 376.

3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 29, ст. 399.

4. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова від 30.08.2017 № 704./ Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України* від 03.10.2017 р., № 77, стор. 5, стаття 2374.

5. Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб: Постанова від 21.02.2018 р. № 103. Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України* від 13.03.2018 р., № 20, стор. 21, стаття 662.

6. Зменшення розміру пенсії до 70% є протиправним. Адвокат по військовим пенсіям. URL: <https://www.plc.vn.ua/single-post/зменшення-розміру-пенсії-до-70-є-протиправним-адвокат-по-військовим-пенсіям#:~:text=Збільшення%20грошового%20забезпечення%20військовослужбовців%2C%20є,01.01.2018%20здійснено%20перерахунок%20пенсії.&text=Тобто%20у%20Вас%20до%202018,70%25%20від%20розміру%20грошового%20забезпечення.>

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 р. по справі № 240/5401/18 (Єдиний державний реєстр судових рішень). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174587>.

8. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 28.01.2021 р. по справі № 420/40/20 (Єдиний державний реєстр судових рішень). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94511513>.

9. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

10. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 № 5-р/2018у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. *Офіційний вісник України* від 06.07.2018 р., № 51, стор. 42, стаття 1792.